

Mezhep imamlarımızın hayatları, menkıbeleri, üstünlükleri

Kaynak: Tam İlmihal Seadet-i Ebediyye, İslam ahlakı, dinimizislam.com sitesi, Evliyalardan Ansiklopedisi, İslam Alimleri Ansiklopedisi.

Mezhep, müctehid âlim tarafından, îmânda ve amelde (ibâdetlerde ve işlerde) Allahü teâlânın rızâsına kavuşmaları için Müslümanlara gösterilen yol demektir. Bir müctehidin, İslâmiyeti kaynaklardan anlamak ve anlatmak husûsunda tâkib ettiği usûller ve bu usûllere bağlı olarak çıkardığı hükümlere denir. Mezhep, lügatte gitmek, tâkip etmek, gidilen yol mânâlarına gelir.

[Mezhep imamları da o yolun rehberleri, yol göstericileri oluyor. Doğru yol göstericiye, doğru rehberine uymak çok mühim bir şey. Yanlış rehberine uyan ya da herhangi bir rehberine uymadan yolunu bulmaya çalışan kişi, yolunu şaşırır.]

(Mezheplerle ilgili hususlar bir sonraki konuda ayrıntılı işlenecektir inşallah)

Mezhep imamı ne demektir?

Mezhep imamı demek, Kur'an-ı kerim ve hadis-i şeriflerde açıkça bildirilmiş olan din bilgilerini, Eshab-ı kiramdan işiterek toplayan, kitaba geçiren büyük âlim demektir. Açıkça bildirilmeyenleri, açıkça bildirilmiş olanlara benzeterek meydana çıkaran derin âlimlerdir. Eshab-ı kiramın herbiri müctehid ve mezhep imamı idi. Herbiri kendi mezhebinde idi. Hepsisi de, mezhep imamlarımızdan daha üstün idi. Mezhepleri daha kıymetli idi. Fakat, bunlar kitaplara yazılmadığı için, mezhepleri unutuldu. Peygamberin, sahabenin mezhebi nedir demek, Ordu kumandanı, hangi bölüğün eridir veya Fizik öğretmeni, hangi sınıfın talebesidir demeye benzer. Çünkü sahabenin herbiri bir mezhep imamı, hatta mezhep imamlarının hocaları idi. Resulullah efendimiz de kâinatın hocası idi.

İctihad ve Müctehid ne demektir?

İctihâd, gücü, kuvveti yettiği kadar, zahmet çekerek, uğraşarak çalışmak demektir. İctihâddan maksad, âyet-i kerimelerden ve hadis-i şeriflerden, manaları açıkça anlaşılmiyanları, açıkça bildiren diğer ahkam-ı islamiyyeye kıyas ederek, benzeterek, bunlardan yeni hükümler çıkarmağa uğraşmak, çalışmak demektir.

Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerimde, ictihâd ediniz! diye emrediyor. Birçok âyet-i kerimelerden, ilimleri derin olan yüksek derecedeki âlimlerin ictihâd ile emroldukları anlaşılmaktadır. **O halde, ehliyyeti ve liyâkati ve ilimde ihtisâsı tâm olanların**, yani manaları açıkça anlaşılmiyan âyet-i kerime ve hadis-i şeriflerin içlerinde saklı bulunan ahkamı ve meseleleri, mefhûmen, mantûkan, delaleten anlıyabilecek kuvvet ve kudretde olanların ictihâd etmesi farzdır.

[Her işte, o işin uzmanları olur ve onlara uymak gerekir. Bir kişi hasta olunca kafasına göre ilaç kullanmaz, doktora gider, çünkü işin uzmanı odur. Doktor da kafasına göre tedavi veremez, onun da takip ettiği kılavuzlar ve bunları hazırlayan daha uzman doktorlar vardır. O kılavuzları hazırlayanlar da bunları rastgele hazırlamamışlardır, o konuda dünyaca kabul edilen otoriteler vardır ve bunların yaptığı çalışmalara, yayınlara göre kılavuzlar şekillenir. İşte ictihad derecesine yükselmiş olan alimler de sanki en üst otoriteler gibidir. Sonra gelen alimler hep

onları referans almış ve kafalarına göre değil, onların dediklerine göre binlerce kıymetli kitap (yani bir nevi tedavi kılavuzları) hazırlamışlardır. Peki ictihad makamına çıkabilmek yani müctehid olmak için ne gibi şartlar lazımdır?]

İctihâd makamına lâîk olabilmek için, birçok kayıt ve şartlar vardır. Evvelâ arabi yüksek ilimleri tamam bilmekle berâber, Kur'ân-ı kerimin hepsi ezberinde olmak, sonra, âyet-i kerimelerin mana-i murâdîsini, mana-i işarisini, mana-i zımnî ve iltizâmîsini bilmek ve âyet-i kerimelerin, indiği zamanları ve sebepleri ve ne hakkında geldiklerini, küllî, cüzi olduklarını, nâsih, mensuh olduklarını, mukayyed ve mutlak olduklarını ve bunlar gibi diğer vechelerini ve kırâet-i seb'a ve aşereden ve kırâet-i şâzzeden nasıl istihrâc edildiklerini bilmek, kütüb-i sitte ve diğer hadis kitaplarında bulunan hadis-i şeriflerin hepsini ezberden bilmek ve her hadisin ne zaman ve ne için söylendiğini ve şümûl derecesini, hangi hadisin diğerinden evvel veya sonra olduğunu, ait oldukları cihetleri, hangi vak'a ve hâdise üzerine söylendiklerini ve kimler tarafından nakil ve rivayet edildiklerini ve bunların her birinin hâl tercümelerini bilmek, fıkıh ilminin üsûl ve kaidelerine vâkıf olmak, oniki ilmi, âyet-i kerimelerin ve hadis-i şeriflerin rümûz ve işaretlerini, sûrî ve ma'nevî tefsirlerini anlayıp kavrayabilecek ayrı bir irfâna, nur-i iman ve itmi'nân ile dolu münevver ve muaffâ bir kalb ve vicdana sahip bulunmak lazımdır. Bu yüksek vasflar ve hususiyetler, ictihâd mevki ve makamının îcâbları ve lüzumlu şartlarıdır. Fakat, böyle fazîletleri taşıyan, akılları kuvvetli kimseler, ancak Peygamberimizin "sallallahü aleyhi ve sellem" asr-ı saadetinde ve Sahâbe-i kiramın "radiyallahü teâlâ anhüm ecmain" zamanında ve Tabiin ve Tebe'î tabiin devrinde bulunabiliyor, sohbet bereketi ile yetişiyordu. Zaman ilerleyip, asr-ı saadetten uzaklaştıkça, fikirler, re'yler bozulmuş, dağılmış, bidatler türemiş, böyle üstün, kıymetli kimseler yavaş yavaş azalmış, dördüncü asırdan sonra, bu sıfatlara mâlik bir âlim ortada kalmamıştır. Böyle olduğu, (Mîzân-ül-kübrâ) ve (Redd-ül-muhtâr) ve (Hadîka) kitaplarında, açıkça yazılıdır.

(Fa'tebirû) âyet-i kerimesinin meal-i âlîsi, (Ey akıl sahipleri! Akıl erdiremediğiniz meselelerde, onları bilen ve derinliklerine tâm ermiş olanlara tabi olunuz) demektir.

Eshab-ı kiramdan sonra "radiyallahü teâlâ anhüm ecmain" meşhur dört imam ve bunların mezheplerine göre ictihâd eden imam-ı Ebu Yûsûf, imam-ı Muhammed, imam-ı Züfer, ibni Nüceym, imam-ı Râfi'î, imam-ı Nevevî, imam-ı Gazâlî ve benzerleri "rahime-hümullahü teâlâ" gibi yüksek âlimler yetişti. Asr-ı saadet uzaklaştıkça, hadis-i şerifleri nakil ve rivayet eden oniki silsilenin, yani haber verme zincirinin halkaları arttı. Hadis-i şeriflerin hangi silsileden ve hangi kimselerden alınacağı, düşünülecek bir mesele oldu ve çok güç ve belki imkânsız oldu. Bundan dolayı, dördüncü asırdan sonra, ictihâd edebilecek bir âlim yetişemez oldu. Bütün müslümanlar, bu dört imamdandır birine tabi olup, o imamın mezhebine uymağa mecbûr oldu. Zaten hicri 4. asırdan sonra mutlak müctehide ihtiyaç da kalmadı. Çünkü Allahü teâlâ ve onun Resulü Muhammed aleyhisselam, kıyamete kadar, hayat şekillerinde ve fen vasıtalarında yapılacak değişikliklerin, yeniliklerin hepsine şâmil olan hükümlerin hepsini bildirdi. Müctehidler de, bunların hepsini anlayıp, açıkladı. Sonra gelen âlimler, bu ahkâmın, yeni olaylara nasıl tatbik edileceğini tefsir ve fıkıh kitaplarında bildirdi. Müceddid denilen bu âlimler kıyamete kadar mevcuttur.

Şimdi dört mezhep imamımızın hayatlarını, hallerini, üstünlüklerini, ilimdeki yüksek derecelerini, menkıbelerini anlatalım ve böylelikle neden rastgele bir yol

takip etmeyip otorite kabul edilen bu insanlara uymak gerektiğini iyi anlamış olalım.

İmam-ı azam Ebu Hanife “rahmetullahi aleyh”

İslâm âleminde Eshâb-ı Kirâm’dan sonra yetişen büyük âlimlerin en başta gelenlerinden. Ehl-i sünnetin reîsidir. Ehl-i sünnetin amelde dört hak mezheb imâmlarından birincisi ve Hanefî mezhebinin imâmıdır. İsmi, Nu’mân bin Sabit bin Zûta el-Kûfî’dir. 80 (m. 699) senesinde Kûfe’de doğdu. 150 (m. 767)’de yetmiş yaşında iken Bağdât’da şehîd edildi.

İmâm-ı a’zam, Kûfe’de doğup büyüdü ve orada yetişti. Ailesinden çok üstün bir terbiye ve din bilgisi aldı. Küçük yaşta Kur’ân-ı kerîmi ezberledi ve Arapçanın o zaman tasnif edilmekte olan sarf, nahiv, şiir ve edebiyatını öğrendi. Gençliğinin ilk yıllarında, Eshâb-ı Kirâm’dan Enes bin Mâlik’i, Abdullah bin Ebî Evfâ’yı, Vasile bin Eska’ı, Sehl bin Sâide’yi ve Ebu’t-Tufeyl Âmir bin Vâsile’yi görmüştür. Bunlardan hadîs dinlemiştir.

İmâm-ı a’zam önce kelâm ilmini (imân ve i’tikâdı) ve münâzara bilgilerini Ebû Amr Âmir Şa’bî’den öğrendi. Kısa zamanda bu ilimlerde parmakla gösterilecek bir dereceye ulaştı.

İmâm-ı A’zam başta Eshâb-ı kirâmın büyüklerinin ilim silsilesinden olmak üzere, **dört bin kişiden ilim öğrenip**, bütün ilimlerde ve üstünlüklerde en yüksek dereceye ulaşmıştır. Şöhreti her yere yayılıp, zamanında bulunan ve sonra gelen bütün müctehidler, âlimler, üstün kimseler hattâ hıristiyanlar bile onu hep medh etmiş, övmüştür.

[Dört bin kişiden ilim öğrenmenin ne anlama geldiğini iyi düşünmek gerek. Alimlerin methettiği, övdüğü bir kimseyi eksik, hatalı gören kişinin ya çok cahil ya da art niyetli olduğu anlaşılır. Alimin yüksekliğini alim anlarmış.]

İmâm-ı a’zam, fıkıh ilmini Hammâd bin Ebî Süleymân’dan öğrendi. Onun derslerini takip ederken huzûrunda gayet edebli oturur, söylediği her şeyi ezberlerdi. Hocası talebelerini müzâkere yoluyla yoklama yapınca, onun dersleri ezberlediğini görürdü ve benim yanımda ders halkasının başına Nu’mân’dan başka kimse oturmayacak buyururdu.

İmâm-ı a’zamin hocası Hammâd bin Ebî Süleymân fıkıh ilmini İbrâhim Nehaî’den, bu da Alkama bin Kays’dan, Alkama bin Kays da Abdullah bin Mes’ûd’dan, bu da Peygamberimizden (sallallahü aleyhi ve sellem) öğrenmiştir. **Hammâd bin Ebî Süleymân’ın derslerine yirmisekiz yıl devam edip** emsalsiz bir dereceye ulaştı, daha ders aldığı sırada fıkıhda tanınıp meşhûr oldu.

Dersleri ve Talebeleri: İmâm-ı a’zam, hocası Hammâd’ın yerine geçince, ilmi, vakarı, üstün tevâzuu, takvâsı, tatlı sözleri ve güler yüzüyle herkes tarafından sevilen ve dîni mes’elelerde insanların bütün müşküllerini çözen yegâne müracaat kaynağı oldu. Irak, Horasan, Harezmi, Türkistan, Tuharistan, İran, Hind, Yemen ve Arabistan’ın her tarafından gruplar hâlinde gelen talebeler, fetvâ isteyenler ve dinleyicilerle etrafı dolup taşıyordu.

[O zamanki insanlar mı din konusunda daha bilgili ve hassastılar, yoksa günümüz insanları mı? O zamanki ulaşım imkanları mı daha kolaydı, yoksa şimdiki imkanlar mı? Daha zor imkanlarla seyahat edilen dönemlerde, çok daha bilgili olan insanlar

ta Horasan'dan, Türkistan'dan, Yemen'den kalkıp dini konulardaki sorularının cevaplarını almak için İmam-ı azam hazretlerine müracaat etmişler. İlginç değil mi? Bu kişilerin de akli vardı, bu kişilerin de ellerinde Kur'an-ı kerim ve hadis-i şerifler vardı, birçoğu Arapça'yı ana dili gibi biliyordu ama iki adım değil, binlerce kilometre yolu at sırtında gidip işi ehlinde öğrenmeyi tercih etmişler. Bir bildikleri olsa gerek, değil mi?]

İbn-i Hacer-i Mekkî, şâfi'î mezhebi âlimlerinden olduğu hâlde (Kalâid) kitabında diyor ki, "Büyük hadîs âlimi A'meş, İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe'den birçok mes'ele sordu. İmâm-ı a'zam, suâllerinin her biri için hadîs-i şerîfler okuyarak cevap verdi. A'meş, İmâm-ı a'zamın hadîs ilmindeki derin bilgisini görünce, (Ey fıkıh âlimleri! Sizler mütehasıs tabîb, biz hadîs âlimleri ise, eczacı gibiyiz! Hadîsleri ve bunları rivâyet edenleri biz söyleriz. Bizim söylediklerimizin manâlarını siz anlarsınız!) dedi. (Ukûd-ül-cevâhir-il-münife) kitabında diyor ki, "Ubeydullah bin Amr, büyük hadîs âlimi A'meş'in yanında idi. Birisi gelip, birşey sordu. A'meş bunun cevâbını düşünmeğe başladı. O esnada, İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe geldi. A'meş, bu suâli İmâm'a sorup cevâbını istedi. İmâm-ı a'zam hemen geniş cevap verdi. A'meş, bu cevâba hayran olup, yâ İmâm! Bunu hangi hadîsden çıkardın dedi. İmâm-ı a'zam, bir hadîs-i şerîf okuyup, bundan çıkardım. Bunu senden işitmişdim dedi.

[Tam İlmihal Seadet-i Ebediyye kitabında diyor ki;

Hadis âlimleri, çok yüksek insanlardır. Râvîleri ile berâber, yüzbin hadis-i şerifi ezber bilene (Hafız) denir. Kur'ân-ı kerimi ezberliylene hafız denmez, (Kâri') denir. **Bugün, hadis-i şerifleri ezber bilen bulunmadığı için, kâri' yerine, yanlış olarak hafız diyoruz.** İkiyüzbin hadis-i şerifi ezber bilene (Şeyh-ul-hadis) denir. Üçyüzbin ezberliylene, (Huccet-ül-islam) denir. **Üçyüzbinden daha çok hadis-i şerifi, râvîleri ile, senedleri ile birlikte ezber bilene (Hadis imanı) ve (Hadis müctehidi) denir.**

[Büyük hadis alimi olan A'meş hazretleri bile dini meselelerdeki suallerini İmam-ı a'zam hazretlerine sormuş ve O'nu çok methetmiştir. Peki günümüzde İmam-ı a'zam hazretlerini beğenmeyen, O'nun bildirdiklerini eleştirenler acaba kaç hadis-i şerifi rivayet edenleri ile birlikte ve arapça orijinal şekliyle ezber biliyorlardır? 30 tane? 20? 10? 1?]

İmâm-ı A'zamın Kur'ân-ı kerîme vukûfiyyeti (onu anlaması, bilmesi) o kadar derin idi ki, bir defasında bir iş için evinden çıkıp atına binmek üzere iken, bir kişi gelip suâl sordu. Bir an düşünüp o kişiye, "Kur'ân-ı kerîmi baştan sona kadar düşündüm. Senin suâlinin cevâbı Kur'ân-ı kerîmde açıkça yok. İstersen biraz bekle, ben hemen geleceğim senin suâlinin cevâbını veririm" dedi. Sonra gelip gerekli cevâbı verdi.

[Peki 3-5 tane ayet-i kerimenin Türkçe tercemesini ezberleyip bundan hüküm çıkararak ve İmam-ı azam hazretlerinin bildirdiğini kendince hatalı kabul edenlere ne demeli?]

İmâm-ı a'zamın meclisinde halk tarafından sorulan suâllerin cevaplandırılması ve talebeler için verilen muntazam dersler olmak üzere iki türlü müzâkere yapılırdı. Her gün sabah namazını câmide kılıp öğleye kadar sorulan suâlleri cevaplandırır, fetvâ verirdi. Öğleden önce kaylûle (bir miktar uyuma) yapıp, öğle namazından sonra yatsıya kadar talebelere ders verirdi. Yatsıdan sonra evine gidip biraz

dinlenir, sonra tekrar câmiye gelip sabaha kadar ibâdet ederdi. Sorulan suâllere cevap vermeden önce, mes'ele açık olarak müzâkere edilir, talebeleri suâli cevaplandırmaya çalışırdı. Mes'elenin müzâkeresi bittikten sonra, kendisi yeniden ele alıp gerekli düzeltmeleri yapar ve konuyu iyice izah ve tasvir ettikten sonra cevaplandırır. Cevapları verildikten sonra da fetvâyı bizzat söylemek sûretiyle ve anlaşılır ifâdelerle talebelerine yazdırırdı. Bu yazılar daha sonra fıkıh kaideleri hâline gelmiştir. Dîni bir mes'ele cevaplandırılıp halledilince şükür için tekbir getirirlerdi. Bu esnada Kûfe mescidi tekbir sadalarıyla çınlardı.

Talebelerine verdiği muntazam dersleri ise çok mükemmel bir usûl ile yürütürdü. Bir taraftan fıkıhın eski hâdiselere ait bilinen hükümleri takrir edilir (anlatılır) ve müzâkere yapılır, diğer taraftan yeni hâdiselere ait hükümler bulunurdu. Geçmiş ve yaşanmakta olan hâdiselerin hükümleri takrir edilirken, bunlara benzeyen veya aynı cinsten olup da gelecekte vukû' bulabilecek hâdiselere ait hükümler de araştırılıp bulunurdu. Dolayısıyla İmâm-ı a'zamın derslerinde geçmiş ve yaşanmakta olan hâlin mes'elelerinden başka, geleceğe ait mes'elelere geçilmiş ve fıkıhın küllî (genel) kaideleri tesbit edilmiştir. İmâm-ı a'zamın ders halkasında çözülen fiilî ve nazarî fıkıh mes'eleleri yarım milyona ulaşmıştır. **Bunların içinde, fıkıh ilminin anlaşılmasına yarayan sarf, nahiv ve hesaba (fen ilimlerine) ait öyle ince mes'eleler de vardır ki, onların meydana çıkarılması ve çözümesinde Arap dilinin ve cebir (matematik) ilminin mütehasısları dahi âciz kalmışlar, hayranlıklarını ifâde etmişlerdir.** Çözülen fikhî mes'eleler cinslerine göre kısımlara (kitaplara), kısımlar da nevilerine göre bab ve fasıllara ayrılmıştır. Başta taharet bahsiyle ibâdetler, münâkehât, muamelât, hudûd (had cezaları), ukûbât, sulh, cihad ve devletler hukuku, ferâiz, ya'nî miras hukuku olmak üzere sıralanarak fıkıh düzenlenmiştir. Böylece İmâm-ı a'zam, fıkıh ilmini ilk defa kollara ayırıp her branşın bilgilerini ayrı ayrı toplamış, usûller bulmuş, (ferâiz) ve (Şurût) kitaplarını yazmıştır. Ayrıca Eshâb-ı Kirâm'ın Peygamberimizden (sallallahü aleyhi ve sellem) naklen bildirdiği imân, i'tikâd bilgilerini de toplayıp yüzlerce talebesine bildirdi. İlm-i kelâm, ya'nî imân bilgileri mütehasısları yetiştirdi. İmâm-ı Mâturidî ondan gelen kelâm bilgilerini kitaplara yazdı. **Yetiştirdiği talebelerin sayısı dörtbine ulaşmış olup, bunlardan yediyüzotuzu ilimde iyice yükselmiş, içlerinden kırk kadarı ictihâd derecesine çıkmıştır.** Bazı müellifler onun derslerinde yetişen talebelerinin isim ve künyelerini, mensûb oldukları şehirlerini tespit edip, yazmışlardır.

Buhârî ve Müslim'deki bir hadîs-i şerîfte, **"İmân Süreyya yıldızına çıksa, Farisoğullarından biri elbette alıp getirir"** buyuruldu. İslâm âlimleri, bu hadîs-i şerîfin İmâm-ı a'zam hakkında olduğunu bildirmiştir. Yine Buhârî ve Müslim'de bildirilen bir hadîs-i şerîfte, **"İnsanların en hayırlısı, benim asrında bulunan müslümanlardır (Ya'nî Eshâb-ı Kirâm'dır). Onlardan sonra en iyileri, onlardan sonra gelenlerdir (ya'nî Tâbiîndir). Onlardan sonra da onlardan sonra gelenlerdir... (ya'nî Tebe-i tâbiîndir)"** buyuruldu. İmâm-ı a'zam da, bu hadîs-i şerîfle müjdelenen tâbiînden ve onların da en üstünlerinden biridir.

Hayrât-ül-Hisan, Mevdu'ât-ül-ulûm ve Dürr-ül-Muhtâr'da yazılı olan hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki:

“Âdem (aleyhisselâm) benimle öğündüğü gibi ben de ümmetimden bir kimse ile öğünürüm. İsmi Nu’mân, künyesi Ebû Hanîfe’dir. O, ümmetimin ışığıdır.”

“Peygamberler benimle öğündükleri gibi ben de Ebû Hanîfe ile öğünüyorum. Onu seven beni sevmiş olur. Onu sevmeyen beni sevmemiş olur.”

“Ümmetimden biri, şariatimi canlandırır. Bid’atleri öldürür. Adı Nu’mân bin Sâbit’tir.”

“Her asırda ümmetimden yükselenler olacaktır. Ebû Hanîfe zamanının en yükseğidir.”

Hazreti Ali de, “Size bu Kûfe şehrinde bulunan, Ebû Hanîfe adında birini haber vereyim. Onun kalbi ilim ve hikmet ile dolu olacaktır. Âhir zamanda, birçok kimse, onun kıymetini bilmeyerek helâk olacaktır. Nitekim, râfizîler de, Ebû Bekir ve Ömer için helâk olacaklardır” buyurdu.

İmâm-ı a’zamın zamanında ve sonraki asırlarda yaşayan İslâm âlimleri hep onu medhetmişler, büyüklüğünü bildirmişlerdir. Abdullah ibni Mübârek anlatır. “Ebû Hanîfe, İmâm-ı Mâlik’in yanına geldiğinde İmâm-ı Mâlik ayağa kalkıp ona hürmet gösterdi. O gittikten sonra yanındakilere, “Bu zâtı tanıyor musunuz? Bu zât, Ebû Hanîfe Nu’mân bin Sâbit’tir. Eğer şu ağaç direk altındır dese isbât eder, dedi.” Sonra Süfyân-ı Sevri yanına geldi. Onu, Ebû Hanîfe’nin oturduğu yerden biraz daha aşağıya oturttu, çıktıktan sonra onun fıkıh âlimi olduğunu anlattı.” Yine Abdullah ibni Mübârek der ki; Hasen bin Ammâre’yi Ebû Hanîfe ile birlikte gördüm. Ebû Hanîfe’ye şöyle diyordu: “Allahü teâlâyâ yemin ederim ki fıkıhda senden iyi konuşanı, senden sabırlısını ve senden hazır cevap olanını görmedim. Elbette sen fıkıhda söz söyleyenlerin efendisi ve reîsisin. Senin hakkında kötü söyleyenler sana hased edenler, seni çekemeyenlerdir.”

Hâfız Muhammed ibni Meymûn der ki: “Ebû Hanîfe’nin zamanında ondan ârif ve fakîh yok idi. **Yemin ederim ki, onun mübârek ağzından bir söz duymağa yüzbin dinar (altın) veririm.”**

Ebu Ahvas der ki :

“Eğer kendisine üç güne kadar öleceği bildirilse, yapmakta olduğu amelden, ibadetten daha fazlasını yapması imkansızdı, çünkü her zaman yapılabilecek ibadetin çoğunu yapardı.”

İmâm-ı Şafiî: **“Ben Ebû Hanîfe’den daha büyük fıkıh âlimi bilmem, fıkıh öğrenmek isteyen onun talebesinin ilim meclisinde otursun, onlara hizmet etsin.”** buyurmuştur. Ahmed İbn-i Hanbel: **“İmâm-ı a’zam vera’ ve zühd, îsâr (cömertlik) sâhibi idi. Âhreti isteğinin çokluğunu kimse anlayacak derecede değildi”** buyurmuştur. İmâm-ı Mâlik’e, (İmâm-ı a’zamdaki bahsederken onu diğerlerinden daha çok medh ediyorsunuz?) dediklerinde: “Evet öyledir. Çünkü, insanlara ilmi ile faydalı olmakta, onun derecesi diğerleri ile mukayese edilemez. Bunun için ismi geçince, insanlar ona dua etsinler diye hep methederim” buyurmuştur. İmâm-ı Gazâlî: “Ebû Hanîfe çok ibâdet ederdi. Kuvvetli zühd sahibi idi. Ma’rifeti tam bir ârif idi. Takvâ sahibi olup, Allahü teâlâdan çok korkardı. Dâima Allahü teâlânın rızâsında bulunmayı isterdi” buyurmuştur. Yahyâ Muaz-ı Râzi

anlatır: "Peygamber efendimizi (sallallahü aleyhi ve sellem) rüyada gördüm ve Yâ Resûlallah, seni nerede arayayım dedim. Cevâbında: Beni, Ebû Hanîfe'nin ilminde ara, buyurdu." İmâm-ı Rabbânî hazretleri buyurur ki: "İmâm-ı a'zam abdestin edeblerinden bir edebi terk ettiği için kırk senelik namazını kaza etmiştir. Ebû Hanîfe takvâ sahibi, sünnete uymakta ictihâd ve istinbatta (şer'î delillerden hüküm çıkarmakta) öyle bir dereceye kavuşmuştur ki, diğerleri bunu anlamaktan âcizdirler.

[Bazıları dört mezhebi birbirine düşman gibi göstermeye ve böylelikle bunları bölücülük gibi göstermeye çalışıyor. Halbuki dört mezhebin imamları birbirini düşman görmemiş ki Onlara tabi olanlar öyle görsün. Bilakis her biri diğerini methetmiş, yüksekliğini bildirmiştir. Dolayısıyla dört mezhebe tabi olanlar da asırlar boyunca mezhep imamlarına uymuş ve birbirlerini doğru yolda ve kardeş bilmişlerdir. Sanki bir yolun dört şeridi gibi görmüşlerdir.]

Hafız Muhammed ibni Meymun der ki:

"Ebu Hanife'nin zamanında ondan arif ve fakih yoktu. Yemin ederim ki, onun mübarek ağzından bir söz duymaya yüz bin dinar (altın) veririm."

İbni Üyeyne;

"Onun eşini ve benzerini gözüm görmedi, fıkıh bilgisi Kufe'de Ebu Hanife'nin talebesindedir" demiştir.

Davud-i Tai'nin yanında Ebu Hanife hazretlerinden konuşuldu. Buyurdu ki: "O bir yıldızdır. Karanlıkta kalanlar onunla yol bulur, hidayete kavuşur."

Hafız Abdülaziz ibni Revvad der ki:

"Ebu Hanife'yi seven, Ehl-i sünnet vel-cemaat mezhebindedir. Ona buğz eden, kötüleyen bid'at sahibidir. **Ebu Hanife bizimle insanlar arasında miyardır (ölçüdür). Onu sevenin, ona yüzünü dönenin Ehl-i sünnet olduğunu; buğz edenin bid'at sahibi olduğunu anlarız.**"

İmâm-ı a'zam, kırk sene yatsı namazının abdesti ile sabah namazını kıldı. Ellibeş defa hac yaptı. Son haccında Kâ'be-i Muazzama içine girip burada iki rek'at namaz kıldı. Namazda bütün Kur'ân-ı kerîmi okudu. Sonra ağlayarak, "Yâ Rabbî! Sana lâyük ibâdet yapamadım. Fakat senin akıl ile anlaşılmayacağını iyi anladım. Hizmetimdeki kusurumu bu anlayışıma başışla!" diyerek dua etti. O anda bir ses işitildi ki: "Ey Ebû Hanîfe, sen beni iyi tanıdın ve bana güzel hizmet ettin! Seni ve kıyâmete kadar senin mezhebinde olup, yolunda gidenleri af ve magfiret ettim." buyuruldu. Her gün ve her gece Kur'ân-ı kerîmi bir kere hatmederdi, sonuna kadar okurdu.

Kûfe şehrinin köylerini haydutlar basıp koyunları çalmışlardı. İmâm-ı a'zam, bu çalınan koyunlar şehre getirilip satılır düşüncesiyle (koyunun yedi sene yaşadığını bildiği için), yedi sene koyun eti yemedi. Geceleri namaz kılar, ağlamasını ve inlemesini yakınları işitirdi. Göz yaşlarının hasır üzerine yağmur gibi düştüğü duyulurdu.

İmâm-ı a'zam, bir gece rüyasında Peygamberimizin (sallallahü aleyhi ve sellem)kabrini açmış, mübârek bedenine sıkıca sarılmıştı. Uyanınca bu fevkalâde rüyasını Tâbiînün büyüklerinden İbni Sîrîn'e gidip anlattı. İbn-i Sîrîn, "Bu rüyanın

sahibi sen değilsin, bunun sahibi Ebû Hanîfe olsa gerek” dedi. (Ebû Hanîfe benim!) deyince, İbni Sîrîn, sırtını aç göreyim dedi. Sırtını açınca iki omuzu arasında bir ben gördü ve (Sen o kimsesin ki, Peygamberimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) senin hakkında **“Benim ümmetim içinde, iki omuzu arasında bir ben bulunan biri gelir. Allahü teâlâ dînini onunla kuvvetlendirir, ihyâ eder.”** buyurdu, dedi.

Bir gece yatsı namazını cemâatle kılıp çıkarken, bir ayağı kapının dışında, bir ayağı daha mescitde iken bir konu üzerinde talebesi Züfer ile sabah ezanına kadar konuşup, diğer ayağını çıkarmadan sabah namazını kılmak için tekrar mescide girmiştir.

“Yüzelli senesinde dünyânın zîneti gider.” hadîs-i şerîfinin de, İmâm-ı a’zam için olduğunu İslâm âlimleri bildirmiştir. Çünkü o târihte İmâm-ı a’zam gibi bir büyük vefat etmemiştir. Mezhebi, İslâm aleminin büyük bir kısmına yayıldı.

Onu Hazret-i Ebu Bekir’e benzetirlerdi

İmam-ı a’zam ticaret yapardı. Onun kanaatkârlığı, cömertliği, emanete riayeti ve takvası ticaret muamelelerinde de daima kendini göstermiştir. Tacirler ona hayret ederler ve ticarete onu Hazret-i Ebu Bekir’e benzetirlerdi. Ticareti ortakları ile beraber yapar ve her yıl kazancının dört bin dirhemden fazlasını fakirlere dağıtır, âlimlerin, muhaddislerin, talebelerinin bütün ihtiyaçlarını karşılar ve ayrıca onlara para dağıtarak, tevazu ile şöyle buyururdu: “Bunları ihtiyacınız olan yere sarf edin ve Allahü teâlâyâ hamd edin. Çünkü verdiğim bu mal hakikatte benim değildir, sizin nasibiniz olarak Allahü teâlânın ihsan ve kereminden benim elimden size gönderdiğiştir.” Böylece ilim ehlini, maddi bakımdan başkalarına minnettar bırakmaz, rahat çalışmalarını temin ederdi. Kendi evine de bol harcar, evine harcettiği kadar da fakirlere sadaka verirdi. Zenginlere de hediyeler verirdi. Her Cuma günü anasının, babasının ruhu için fakirlere ayrıca yirmi altın dağıtırdı. Meclisine devam edenlerden birinin elbisesini çok eski gördü. İnsanlar dağılıncaya kadar oturmasını söyledi. Kalabalık dağılınca o kimseye; “Şu seccadenin altındakileri al, kendine güzel bir elbise yaptır” buyurdu. Orada bin akçe vardı.

Âlimlerin kanı zehirlidir!

İmam-ı a’zam talebeleri arasında bulunduğu bir sırada vücudunu bir akrep soktu ve yere düştü. Talebeleri bu akrebi öldürmek isteyince; “Onu öldürmeyiniz, kendimi onunla tecrübe etmek istiyorum, bakalım haklarında hadis-i şerifte, “Âlimlerin kanı zehirlidir” buyurulan âlimlere dahil miyim?” dedi. Talebeleri akrebe baktılar, kıvrandı, büzüldü ve hemen öldü.

O, burada fıstık yemesini öğreniyor

Ali bin Ca’de, Ebu Yusuf’un şöyle dediđini nakleder:

Babam öldüğü zaman ben küçüktüm. Annem sanat öğrenmem için beni bir terzinin yanına verdi. Ben terziyi bırakıp imam-ı a’zamın ilim meclisine devam ettim. Uzun bir zaman geçmişti. Annem hocama gelip; “Bu çocuğun senden başka üstadı yok mudur? Ona kendim bakıyorum, o bir yetimdir” dedi. Hocam buyurdu ki: “Sen onu kendi haline bırak! O, burada tereyağı, fıstık, badem ezmesi yemesini öğreniyor.” Bunun üzerine annem dönüp gitti. Ben ise daima hocamın yanında bulunur, hizmetinden ve meclisinden ayrılmazdım. Böylece Allahü teâlâ bana ilimden çok şeyler nasip eyledi. Daha sonra bana kadılık vazifesi verdiler. Bir gün Abbasi halifesi Harun Reşid ile sofrada oturuyordum. Sofraya tereyağı, fıstık ve badem

ezmesi getirdiler. Harun Reşid bana; "Bundan ye, her zaman bize böyle yemek vermezler" dedi. Ben güldüm. "Niçin gülüyorsun?" dedi. Ben de imam-ı a'zamları ilgili olan o hadiseyi anlattım. Harun Reşid bunun üzerine; "Gerçekten ilim insanı yükseltir. İnsanların baş gözüyle göremediklerini o kalb gözüyle görürdü" dedi ve hocama rahmetle dua etti.

İmam-ı Şafii "rahmetullahi aleyh"

Ehl-i sünnetin amelde dört hak mezhebinden biri olan, Şafii mezhebinin imâmı. İmâm-ı Şafii, henüz beşikte iken babası vefat etmişti. Annesi onu iki yaşında, asıl memleketleri olan Mekke'ye getirdi. Orada büyüdü. Yedi yaşına gelince Kur'an-ı kerîmi ezberledi. Bundan sonra ilim öğrenmeye başladı.

İmâm-ı Şafii, Mekke'deki bu ilk tahsilinden sonra Arapçanın inceliklerini ve edebiyatını öğrenmek için, Huzeyl kabîlesinin arasına gitti. Bu husûsta da şöyle demiştir: "Ben Mekke'den çıktım. Çölde Huzeyl kabîlesinin yaşayışını ve dilini öğrendim. Bu kabîle, Arapların dil bakımından en fasîhi idi. İmâm-ı Şafii daha on yaşında iken, o zamanın en meşhûr âlimi İmâm-ı Mâlik'in "Muvattâ" adlı hadîs kitabını, dokuz gecede ezberlemiştir. Gençliğinin ilk yıllarında kendini tamamen ilme verip, Mekke'deki Süfyân bin Uyeyne, Müslim bin Hâlid ez-Zencî gibi fakîh ve muhaddislerden ilim tahsil etti. Hadîs, fıkîh, lügat ve edebiyatta çok yükseldi. Mekkeli gençler arasında, ilimde parmakla gösterilen bir dereceye ulaştı.

İmâm-ı Şafii, İmâm-ı Mâlik'in yanına geldiği zaman, yirmi yaşlarında bulunuyordu. İmâm-ı Mâlik onu himâyesine alıp, dokuz yıl müddetle ilim öğretti. İlimde yüksek bir dereceye ulaşan İmâm-ı Şafii Mekke'ye dönünce, oraya gelen Yemen vâlisi, onu Yemen'e götürüp kadılık vazîfesi verdi. Beş yıl kadar bu vazifeyi yaptıktan sonra, Bağdâd'a giderek, ilmini ilerletmek için, İmâm-ı a'zamların talebesi olan İmâm-ı Muhammed'den ders almaya başladı. İmâm-ı Muhammed onu kendi himâyesine alıp, yazmış olduğu kitaplarını okutmak sûretiyle, Irak'ta tedvin edilen fıkîh ilmini ve Irak'ta meşhûr olan rivâyetleri öğretti. İmâm-ı Muhammed ayrıca İmâm-ı Şafii'nin üvey babası idi. İmâm-ı Şafii onun ilminden ve kitaplarından çok istifâde etmiştir. İmâm-ı Şafii bu husûsta şöyle demiştir: "İlimde ve diğer dünyâ işlerinde, İmâm-ı Muhammed kadar bana kimse faydalı olmamıştır." Ebû Ubeyd şöyle demiştir: İmâm-ı Şafii'den duydum, buyurdu ki: "İmâm-ı Muhammed'den öğrendiğim mes'elelerle ve ilimle, bir deve yükü kitap yazdım. Eğer o olmasaydı ilim kapısının eşiğinde kalmıştım. Bütün insanlar ilimde, Irak âlimlerinin, Irak âlimleri de Kûfe âlimlerinin çocuklarıdır. Onlar da, Ebû Hanîfe'nin çocuklarıdır." Ya'nî bir babanın çocukları için lâzım olan nafakayı kazanıp, çocuklarını beslemesi gibi, Ebû Hanîfe de, kendinden sonrakileri böylece ilimle beslemiş ve doyurmuştur. İmâm-ı Şafii ayrıca, Selîm-i Râî'nin sohbetine kavuşup, vilâyet (evliyâlık) makamlarına da kavuştu.

Zamanının en büyük âlimi olan ve üçyüzbin hadîs-i şerîfi ezbere bilen İmâm-ı Ahmed bin Hanbel, ondan ders almağa gelirdi. Çok kimse, İmâm-ı Ahmed'e, "Böyle büyük bir âlim iken, "kendi çocuğun gibi bir genç karşısında nasıl oturuyorsun?" dediklerinde, "Bizim ezberlediklerimizin manâlarını o biliyor. Eğer onu görmeseydim, ilmin kapısında kalacaktım. O, dünyâyı aydınlatan bir güneştir, rûhlara gıdadır" derdi. Bir kere de, "Fıkîh kapısı kapanmıştı. Allahü teâlâ, bu kapıyı, kullarına İmâm-ı Şafii ile tekrar açtı" dedi. Bir kerre de, "İslâmiyete, şimdi Şafii'den daha çok hizmet eden birini bilmiyorum" dedi. İmâm-ı Ahmed, yine buyurdu

ki: **“Allahü teâlâ her yüzyılda bir âlim yaratır, benim dînimi, herkese onun ile öğretir”** hadîs-i şerîfnde bildirilen âlim, İmâm-ı Şâfiî’dir. Hadîs-i şerîfte; **“Kureyş’e sövmeyiniz. Zîrâ Kureyşli bir âlim, yeryüzünü ilimle doldurur”** buyuruldu. İslâm âlimleri bu hadîs-i şerîf, İmâm-ı Şâfiî’nin geleceğini bildirmiştir, demişlerdir.

Ahmed bin Hanbel’in oğlu Abdullah, babasının İmâm-ı Şâfiî’ye çok dua ettiğini görerek, sebebini sorunca: “Oğlum, İmâm-ı Şâfiî’nin insanlar arasındaki yeri, gökteki güneş gibidir. O, rûhların şifâsıdır” demiştir.

[Dört mezhebi birbirine düşman ve bölücülük gibi gösterenlere yukarıdaki yazılar cevap olarak yeter. Dört mezhebin kurucuları olan büyük zatlar birbiri hakkında böyle söylerken bu mezheplere mensup olanlar hiç birbirini düşman bilebilir mi?]

İmâm-ı Şâfiî’nin, talebelerinin ve kendisine suâl soranların dînî müşküllerini hallederken ortaya koyduğu ve tâkib ettiği usûller, Şâfiî mezhebinin temel kaideleri olmuştur. Bu mezhebin usûlleri de, diğer bütün müctehidlerin usûlüne benzemekle berâber, bazı farklılıkları da vardır. İmâm-ı Şâfiî, ictihâdlarında, İmâm-ı a’zâmın kıyas işinde tâkib ettiği (Re’y yolu) ile, İmâm-ı Mâlik’in tâkib ettiği (Rivâyet yolu)’nu birleştirerek, ayrı bir ictihâd yolu kurdu. Şâfiî mezhebinin reîsi olan İmâm-ı Şâfiî, usûl-i fıkıh ilmindeki mes’eleleri ilk defa tasnif edip, kitaba yazan kimsedir. Bu ilimdeki eserinin adı “er-Risâle fil-usûl”dür. Şâfiî mezhebi; Hânefi mezhebinden sonra en çok yayılan bir mezheptir.

Menkıbeleri ve methi:

Süfyân-ı Sevrî şöyle demiştir: “İmâm-ı Şâfiî’nin aklı, zamanındaki insanların yarısının akılları toplamından fazladır.” Abdullah-ı Ensârî buyurdu ki: “İmâm-ı Şâfiî’yi çok severim. Çünkü, evliyâlıkta hangi makama baksam, onu herkesin önünde görüyorum.”

Az yer, az uyurdu. “Onaltı senedir, doyusuya yemek yemedim” buyurdu. Sebebi sorulunca, “Çok yemek bedene ağırlık verir, kalbi zayıflatır, anlayışı, idrâki azaltır, çok uyku getirir ve böylece insanı ibâdetten alıkor. Kulluğun başı az yemektir.” buyurmuştu.

İmâm-ı Şâfiî’nin simâsı, gâyet güzel ve sevimli idi. Üstün bir zekâyâ ve kâbiliyete sâhib idi. Peygamber efendimizin (sallallahü aleyhi ve sellem) sünnetine son derece riâyet ederdi. İlmi, tevâzusu, heybet ve vekarı ile kalblere te’sîr ederdi. Kur’ân-ı kerîm okurken dinleyenler kendinden geçirdi.

Hârûn Reşîd, her sene Bizans İmparatorundan vergi olarak çok para ve mal alırdı. Bir sene İmparator, âlimlerle münâkaşa etmek için ruhbanlar gönderdi: “Eğer bizi yenerlerse onlara vergilerimizi vermeye devam edeceğiz. Yok, biz yenersek vermeyiz.” dedi.

Dört yüz hıristiyan geldi. Halîfe, bütün âlimlerin Dicle kenarında toplanmasını emretti. İmâm-ı Şâfiî’yi çağırarak, hıristiyan ruhbanlara sen cevap ver! dedi. Herkes Dicle kenarında toplandı. İmâm-ı Şâfiî seccadeyi omuzuna alıp nehre doğru gitti. Seccadeyi nehre atıp üzerine oturdu ve: “Benimle münâkaşa etmek isteyenler buraya gelsin” dedi.

Bu hâli gören ruhbanların hepsi, müslüman oldu. Bizans İmparatoru, adamlarının İmâm-ı Şâfiî'nin elinde müslüman olduğunu öğrenince; "İyi ki, o buraya gelmedi. Yoksa buradakilerin hepsi müslüman olurdu. Kendi dinlerini bırakırlardı." dedi.

Bir kere ders verirken, ders esnasında on defa ayağa kalktı. Sebebini sorduklarında, buyurdu ki: "Seyyidlerden bir çocuk, kapının önünde oynuyor. Kapının önüne gelip, kendisini gördüğüm zaman, ona hürmeten ayağa kalkıyorum. Resûlullahın (sallallahü aleyhi ve sellem) torunu ayakta dururken oturmak revâ değildir."

Talebelerinden biri anlatır: Bir bayram günü İmâm-ı Şâfiî hazretleri ile berâber mescidden çıktık. Bir mes'ele hakkında sohbet ediyorlardı. Evlerinin kapısına gelince, bir hizmetçi kendisine bir kese altın getirip, efendisinin selâmı olduğunu ve bunu kabul buyurmasını rica etti. İmâm-ı Şâfiî hazretleri keseyi kabul etti. Biraz sonra biri gelip, "Hanımım bir çocuk doğurdu. Yanımda hiç param yok. Sizden Allah rızası için biraz para istiyorum" dedi. İmâm-ı Şâfiî hazretleri keseyi hiç açmadan, olduğu gibi o şahsa verdi. Halbuki biliyordum ki, kendisinin de hiç parası yoktu.

Kendisi anlatır: Çocukluk zamanında, Mekke'de rüyamda Peygamber efendimizi gördüm. Tam bir heybetle Mescid-i harâm'da insanlara imâmlık yapıyorlardı. Namaz bitince yanlarına gidip, bana da ilim öğretiniz, dedim. Bunun üzerine kaftanının altından bir terazi çıkarıp: Bu senin içindir, buyurup bana hediye ettiler. Bu rüyamı tâbir ettirdim. Dediler ki: "Sen, ilimde imâm olursun ve sünnet üzere olursun. Terazi ise, hakikat-ı Muhammediyyeye kavuşacağına alâmettir."

İmâm-ı Şâfiî hazretleri, dîn-i İslama hizmet uğrunda tükettiği hayatının son anlarını, Kur'ân-ı kerîmi dinleyerek geçirmiştir. Ömrünün sonuna kadar her gün bir hatim olmak üzere, ayda otuz hatim okurdu. Ramazan-ı şerîfte ise gece ve gündüz birer hatim olmak üzere, altmış hatim okurdu. Artık vefatının yaklaştığı sırada takatsiz düşmüştü. Önceki gibi okuyacak durumda değildi. Fakat okuyan birinden dinlemek arzu ediyordu. O bu hâlde iken, talebesi Ebû Mûsâ Yûnus bin Abdûlâlâ yanına girmişti. Ona; "Ey Ebû Mûsâ bana Kur'ân-ı kerîmden Âl-i İmrân sûresinin yüzyirminci âyet-i kerîmesinden sonraki âyetleri yavaş yavaş oku" dedi. O da okumaya başladı. İmâm-ı Şâfiî, okunan âyet-i kerîmelerin manâlarına dalmış, derin bir huşû' içinde dinliyordu.

İmâm-ı Şâfiî hazretleri son nefeslerini vermek üzere iken, hâlini sordular. "Dünyâdan göçüyorum. Artık ondan ayrılıyorum. Ümit şerbetini içiyorum. Kerîm olan Rabbime gidiyorum" buyurdu. Vefatı İslâm âlemi için büyük bir kayıp oldu. Duyulduğu her yerde, derin üzüntü ve gözyaşları ile karşılandı. Kabri kazılırken etrâfa misk kokusu yayıldı. Orada bulunanlar bu kokunun te'sîrinde kalıp, kendilerinden geçtiler. Kâhire'de el-Mukattam Dağı'nın eteğinde Kurâfe Kabristanı'na defnedildi.

İmam-ı Malik "rahmetullahi aleyh"

Cennet ile müjdelenmiş olan **Ehl-i sünnet vel-cemaat**in dört büyük mezhebinden biri olan **Maliki** mezhebinin reisidir. Adı, Malik bin Enes'dir. 90 (m. 709) senesinde Medine'de doğdu. 179 (m. 795)'de yine Medine'de vefat etti. Eshab-ı kiramdan olan dedesi Ebu Amr'dir. Tebe-i tabiinden olan imam-ı Malik, ilim ve hadis rivayetiyle meşgul olan bir ailede ve çevrede yetişmiştir. Dedesi

Malik, babası Enes ve amcası Süheyl, hadis rivayeti yapmışlardır. Yaşadığı muhit, Peygamber efendimizin yaşamış olduğu ve İslam'ın hükümlerinin vaaz edildiği ve çok ilim ehlinin bulunduğu Medine-i münevvere idi.

Önce Kur'an-ı kerimi ezberledi. Kendisinin isteği ve ailesinin yardım ve teşvikiyle ilim öğrenmeye başladı. Bu hususta kendisine en çok annesi ilgi göstermiştir. Annesine, ilim tahsiline gitmek istediğini söyleyince, ona en güzel elbiselerini giydirerek sarığını sarıp: "Şimdi git, oku, yaz" demiştir. Ayrıca oğluna zamanın meşhur âlimi Rabi'at'ur Rey'in yanına gitmesini, ondan ilim ve edep öğrenmesini söylemiştir. Bu teşvik üzerine Rabi'a bin Abdurrahman'ın derslerine devam edip, genç yaşta re'ye dayanan fıkıh ilmini öğrendi Diğer âlimlerin de derslerine devam etti ve bilhassa yanından hiç ayrılmadığı hocası Abdurrahman bin Hürmüz'ün derslerinden çok istifade etmiştir.

İmam-ı Malik, muhitindeki bütün âlimlerden faydalanmış ve ilim uğrunda büyük fedakârlık göstermiştir. Bu hususta her türlü zorluğa katlanmış ve herşeyini harcamış, hatta tahsil uğruna evini dahi satmıştır. Kendisi şöyle demiştir: "Öğle vakti Hazret-i Ömer'in oğlu Abdullah'ın azatlısı olan Nafi'ye giderdim ve kapısında beklerdim. Nafi', Hazret-i Ömer'den nakledilen ilimleri ve onun oğlu Abdullah'ın ilmini biliyordu. Güneşten ve şiddetli sıcağın korunmak için hiç bir gölge bulamazdım. Nafi', dışarı çıkınca edeple selam verirdim ve onu kırmadan arkasından içeri girip, "Abdullah bin Ömer şu meselelerde ne buyurmuştur?" diye sorardım. O da suallerimi cevaplandırırdı."

İmam-ı Malik hazretleri, tahsilini tamamlayıp ilimde yüksek dereceye ulaştıktan sonra ders vermeye, hadis rivayet etmeye ve fetva vermeye başladı. Bu işe başlamadan önce de zamanında bulunan büyük âlimlerle ve faziletli kimselerle istişare yapıp, onların da muvafakatını aldı.

Bu hususta kendisi şöyle demiştir:

"Her isteyen kimse hadis rivayet etmek ve fetva vermek için mescide oturamaz, ilim erbabı ve mescitte itibarı olan kişilerle istişare etmesi gerekir. Eğer onlar, kendisini bu işe ehil görürlerse o zaman oturup ders ve fetva verebilir. Ben, ilim sahiplerinden yetmiş kişi, benim bu işe ehil olduğuma şahitlik etmedikçe, mescide oturup ders ve fetva vermedim."

Kendisinin ehil olduğuna dair yetmiş âlimin şahadetinden sonra ilk önce Peygamber efendimizin mescidinde ders vermeye başladı. Hazret-i Ömer'in oturduğu yere oturur ve Abdullah bin Mesudun oturduğu evde otururdu. Böylece onların yaşadığı yerde ve çevrede, bulunurdu. İmam-ı Malik de imam-ı a'zam gibi derslerini mescitte verirdi.

Abdurrahman bin Enes, hadis ilminde, şimdi yeryüzünde Malik'den daha emin kimse yoktur. Ondan daha akıllı bir şahıs görmedim. Süfyan-ı Sevri, hadiste imamdır. Fakat, sünnette imam değildir. Evza'i, sünnette imamdır. Fakat, hadiste imam değildir, imam-ı Malik, hadiste de, sünnette de imamdır derdi. Yahya bin Sa'id, imam-ı Malik, Allahü teâlânın kullarına yeryüzünde hüccetidir, derdi.

Menkıbeleri ve methi:

Peygamber efendimiz; **"Öyle bir zaman gelir ki, insanlar her tarafı ararlar, Medine'deki âlimden daha âlim bir kimse bulamazlar"** buyurdu. Süfyan ve Abdullah ibni Ömer'in azatlısı olan Nafi ve Zühri, Medine'deki âlimden maksat imam-ı Malik'tir dediler. Bu hadis-i şerifte, onun geleceği ve üstünlüğü bildirilmiştir.

İmam-ı Şafii, "Hadis okunan yerde, Malik, gökteki yıldız gibidir, İlmî ezberlemekte, anlamakta ve korumakta, hiç kimse, Malik gibi olamadı. Malik ile Süfyan bin Uyeyne olmasalardı, Hicaz'da ilim kalmazdı" derdi.

Bir gün Halife Harun Reşid dedi ki:

"Ya İmam senin kitaplarını çoğaltıp, her yere göndereceğim. Herkesin senin mezhebine uymasını emredeceğim."

İmam-ı Malik hazretleri buyurdu ki:

"Ya halife, hadis-i şerifte; **"Ümmetimin âlimlerinin farklı ictihadları rahmettir"** buyuruluyor. Bu farklı ictihadlar Allahü teâlânın rahmetidir. Hepsî hidayet üzeredir. Müslümanları bu rahmetten mahrum bırakmak yanlıştır." Bunun üzerine halife bu arzusundan vazgeçti.

Harun Reşid, imam-ı Malik hazretlerinden her gün evine gelip, oğlu Emin ile Memuna ders vermesini istedi. İmam-ı Malik hazretleri Halifeye buyurdu ki: "Ya halife, uygun olanı çocuklarınızın bizim eve gelip gitmesidir. Allahü teâlâ, sizi daha aziz etsin! İlmî aziz ederseniz aziz olursunuz; zelil ederseniz zelil olursunuz, İlim bir kimsenin yanına gitmez, o ilmin yanına gelir." Bunun üzerine halife, imam-ı Malik'ten özür diledi ve her gün çocuklarını İmama göndererek ders aldırttı.

Bir kimse gelip imam-ı Malik hazretlerinden bâtın (kalb) ilimleriyle ilgili bilgi sordu. İmam-ı Malik hazretleri bu kimsenin sualini hoş karşılamadı ve ona; "Bâtın ilmî zahir ilmîni öğrendikten sonra öğrenilir. Zahirî ilimleri öğrenip onunla amel eden kimseye Allahü teâlâ bâtın ilmîni açar. Bâtın ilmî ancak kalbin açık olup nurlanması ile elde edilir" buyurup, suali soran şahsa dönüp; "Sen açık ve zahir olan şeylere sarıl. Bilinmeyen yollara girmekten sakın. Bildiklerinle amel et. Bilmediklerini, anlayamadığın şeyleri bırak" buyurdu.

Buyururdu ki;

"İnsan kendisi için hayır işlemez, kendisine iyilik yapmazsa, insanlar da ona hayır ve iyilik yapmaz."

"Mescide giren münafıklar, kafesteki serçe kuşlarına benzer. Kafesin kapısı açılır açılmaz uçarlar, kaçarlar."

"Kendisine hayrı olmayan kimsenin, başkasına hayrı olmaz."

İmam-ı Ahmed bin Hanbel "rahmetullahi aleyh"

Cennet ile müjdelenmiş olan **Ehl-i sünnet vel-cemaatin** dört büyük mezhebinden biri olan **Hanbelî** mezhebinin reisidir.

164 (m. 781) senesinde Bağdat'ta doğdu. 241 (m. 855)'de Bağdat'ta vefat etti. Aslen Basralıdır. Babasının ismi Muhammed bin Hanbel'dir.

Babası daha o çok küçük yaşta iken vefat etmiştir. Onun yetişmesi ile annesi ilgilenmiştir. Küçük yaşta iken ilim tahsiline başlamıştı. Bu sırada Bağdat önemli bir ilim merkezi idi. Burada hadis âlimleri, kıraat âlimleri, tasavvufta yetişmiş büyük zatlar ve diğer ilimlerde yetişmiş kıymetli âlimler bulunuyordu. Önce Kur'an-ı kerimî ezberledi. Bundan sonra lügat, hadis, fıkıh, Sahabi ve Tabiin rivayetlerini öğrendi.

Emsali arasında ciddiyeti, takvası, sabrı, metanet ve tahammülü ile meşhur olmuştur. Bu hali, henüz 15-16 yaşlarında iken temas kurduğu âlimlerin dikkatini çekmiştir. Heysem bin Cemil onun hakkında, daha o sırada şöyle demiştir: "Bu çocuk yaşarsa, zamanındakilerin ilimde hücceti (rehberi) olacaktır."

İlk önce imam-ı a'zam hazretlerinin talebesi olan imam-ı Ebu Yusuf'tan fıkıh ve hadis ilminde ders almıştır. Bundan sonra da üç sene Huşeym'in derslerine devam etmiş, ondan hadis-i şerif dinlemiştir. Bundan başka Bağdat'ta bulunan meşhur âlimlerden de ders aldı.

Menkıbeleri ve methi:

İmam-ı Ahmed'in kuvvetli hafızasının yanında dikkati çeken bir vasfı da, işittiği bütün hadis-i şerifleri yazmaya çok önem vermesiydi.

İmam-ı Ahmed hazretleri, hadis ilminde zamanın en büyük âlimidir. Üçyüzbinden fazla hadis-i şerifi senetleriyle birlikte ezbere bilirdi. Kendisinden pek çok âlim, hadis-i şerif nakletmişlerdir. İlim ve amelde öncü, Ehl-i sünnet olan dört imamın dördüncüsü idi.

İmam-ı Şafii hazretleri buyurdu ki:

"Bağdat'tan ayrıldığım zaman, orada Ahmed bin Hanbel'den daha âlim, daha fakih, haramlardan ve şüphelilerden kaçan kimseyi bırakmadım."

Ebu Davud Sicistani şöyle demiştir:

"İki yüz meşhur âlimle karşılaştım. Ahmed bin Hanbel gibisini görmedim. O hiç bir hususta insanların daldığı dünya işlerine dalmazdı. Ancak ilimden bahis açılınca konuşurdu."

Ebu Zür'a da, "İlmin her dalında Ahmed bin Hanbel'in bir benzerini görmedim. Onun ilimde ulaştığı dereceye, başkası ulaşamamıştır" demiştir.

Menha bin Yahya da şöyle demiştir:

"Ahmed bin Hanbel, her hayrı kendisinde toplamıştı. Çok âlim gördüm, fakat ilimde, vera'da ve zühdde, onun gibi üstün birine rastlamadım."

Yahya bin Main şöyle demiştir:

"Ahmed bin Hanbel gibi bir zat daha görmedim. Elli sene onunla sohbet ettim. Kendinde bulunan üstünlüklerden hiç biriyle asla kendini methetmedi."

Oğlu Abdullah: "Babam her gece Kur' an-ı kerimin yedide birini okur, her yedi günde bir hatim ederdi. Yatsı namazını kıldıktan sonra biraz istirahat eder, sonra kalkıp sabaha kadar ibadet ve taatla meşgul olurdu. Giydiği elbiseyi en ucuz kumaştan yaptırırdı. Çok kere az şey yer, "Ölecek olan kimse için, bunlar çok bile" derdi demiştir.

Gece namazını hiç bırakmazdı. Halka daima kolaylık yollarını gösterir, ağır vazifeleri yüklemeydi. Acıktığı zaman bir şey bulamazsa, kimseyi rahatsız etmez, bir şey istemezdi. Çoğu zaman ekmeğine sirke katık olurdu. Yolda yürürken, hızlı adımlarla yürürdü. Onu daha çok, mescitte, cenaze namazında ve hasta ziyaretinde görürlerdi. Beş haccın üçüne yürüyerek gitti.

Seleme bin Şebib'den şöyle nakledilmiştir:

"Bir gün Ahmed bin Hanbel'in huzurunda oturuyor idik, içeriye bir zat girip, "Ahmed bin Hanbel kimdir?" dedi. Biz susup bekledik. "Ahmed bin Hanbel benim, ne istiyorsun?" dedi. Gelen zat dedi ki, "Dört yüz fersah uzaktan geliyorum. Cuma gecesi uyumuştum. Rüyamda biri gelip, bana Ahmed bin Hanbel'i biliyor musun dedi. Hayır tanımıyorum dedim. Bağdat'a git, onu sor ve bulunca, Hızır aleyhisselam sana selam söyledi de. Semavattaki melekler ondan razıdır. Çünkü o, nefesine asla uymadı, Allahü teâlâyâ itaat hususunda çok sabırlı davrandı" dedi. Ahmed bin Hanbel "Maşaallah, la havle vela kuvvete illa billah" dedi. Sonra o zata, "Başka bir söyleyeceğin ve ihtiyacın var mı?" dedi. "Hayır sadece bunun için geldim" dedi ve o gün Bağdat'tan ayrıldı.

Ahmed bin Hanbel vefat ederken eliyle işaret edip, hayır olmaz dedi. Oğlu, babacığım bu ne haldir? dedi. "Şeytan, benim elimde can ver diyor, ben de "Hayır olmaz! hayır olmaz!" diyorum" dedi. "Bir nefes kalıncaya kadar tehlike vardır. Şeytanın aldatmasından emin olmak yoktur" buyurdu. Vefat haberi, bütün Bağdat halkını ağlattı. Cenaze namazını kılmak üzere çevreden gelenlerle birlikte, binlerce insan toplanmıştı. Bağdatlılar evlerinin kapısını açıp, cenaze namazı için abdest almak isteyen gelsin, diye bağırdılar. Cenaze namazı kılınca, kuşlar tabutu üzerinde uçuşup, kendilerini tabuta vurdular. Cenaze namazında yüzüne yakın kişi bulundu. O gün yahudi ve hristiyanlardan pek çok kimse, bu hadiseyi görerek müslüman oldu. Ağlayıp, bağırarak, kelime-i şehadet getirdiler.

İmam-ı Ahmed hazretlerinin güzel sözlerinden bir kısmı şunlardır:

"İlim, insanlara, ekmek ve su kadar lazımdır, İlim, rivayet ve kuru malumat çokluğu değildir, İlim, faydalı olan ve kendisiyle amel edilen şeydir."

"Kulun kalbini ıslah etmesi için, iyilerle beraber olması kadar faydalı bir şey yoktur. Yine kulun fâsıklarla beraber olup, onların işlerine dikkat ve nazar etmesi kadar zararlı bir şey yoktur."

"Günahlar imanı zayıflatır."

"İstediklerini vermediğiniz zaman kızan, kırılan veya küsen arkadaş, gerçek arkadaş değildir."

"Kibir taşıyan kafada, akla rastlayamazsınız."

"İnsanların ahmak sınıfı, kendilerinin meth edilmesinden hoşlananlarıdır."

Not: Konu duruma göre özetlenmeli veya ihtiyaca göre lüzumlu bölümler seçilerek işlenmelidir.

Kaynak: Tam İlmihal Seadet-i Ebediyye, İslam ahlakı, dinimizislam.com sitesi, Evliyalar Ansiklopedisi, İslam Alimleri Ansiklopedisi.